

Տիրուհի եւ Որդոսնեայ Յոյնք, այլ եւ քաղաքակրթութեան այն աստիճանն, որ հասեր էին Թ եւ Ը դարուց մէջ, ըստ ամենայնի նման եւ հաւասար էր այն աստիճանին՝ որ հասեր էին Հայք քրիստոնէութեան Բ եւ Գ դարուց մէջ, Այսպիսի ժողովուրդ մի, թէ եւ երկար ժամանակէ ի վեր մշակէ երկրագործութիւնը, դարմանէ որթը եւ ձիթենին, ոսկեղէն զարդեր փռ խաճակէ առիական վաճառաց տեղ, սակայն այնու հանգերէ մտաւոր զարգացման տեսակետով տակաւին մանուկ մ'է, սպիտակ թերթ մի թղթոյ, կակուղ մոմ մի, որ դիւրաւ կ'ընդունի ո՛ր եւ արտաքին ազդեցութիւն։ Այս պատճառաւ շատ զեղեցիկ եւ շատ իրաւացի կերպով կ'ըսէ Հերոդոտոս (Ա, 135) Պարսից մասին, որոնք քաղաքակրթութեան եւ Պարզացման մի եւ նոյն աստիճանին մէջ կը գտնուէին. « Պարսիկք ամենամեծ դիւրութեամբ կ'ընդունէին արտաքին սովորութիւնները »։ Հայք, իրենց պատմութեամբ, իրենց հարստութեամբ եւ աշխուականութեամբ, ամենաստեղծ կայսրով միացած են իրանեան Պարթեւաց հետ. նորա իշխողը շատ ուսեալ եւ զարգացեալ պրացիներն եղան։ Ի՞նչ զարմանք ապա, եթէ իրենց ոյրմպան միանգամայն իրանեան եւ սեմական եղեր է։ Պէտք էինք կարծել, թէ օտար քաղաքակրթութեան այն բուռն եւ հզօր հոսանքն պիտի ջախջախէին այս փոքրիկ ազգը, որ իւր չափաւոր զարգացման զօրութեամբ, դիմադրելու կարողութիւն չունենալով, բոլորովին բնայինով պիտի կորուսանէր իւր անհատական անձնատուրութիւնը՝ որ տակաւին տկար կերպով զարգացեր էր։ Սակայն բոլորովին հակառակն պատահեցաւ։ Յատկապէս բնիկ ազգային տատուած մի, ինչպէս վաճառուրն, բոլոր ազգին ամենէն աւելի նշանաւոր տատուածներէն մին հանդիսացաւ. նորա մեհանին բոլոր ժողովրդեան ուխտադնացութեանց կեդրոն դարձեր էր մինչեւ քրիստոնէութեան ժամանակ։ Ի բնէ օտար զից արձանք, ինչպէս իրանեան Վահագն, այնքան կատարեալ կերպով հայացեր եւ այնպիսի ժողովրդականութիւն մի ստացեր էին բոլոր ազգին մէջ, որ բնիկ մազկեզական

կրօնից պաւանոզք կոտպաշտ կը համարէին զՀայս, որոնք այնչափ բաներ փոխ առեր էին իրանէն։ Հետեւաբար ազգային ոգին բնաւ չէր ջնջուած կամ ջախջախուած օտար ազդեցութեան ներքեւ, այլ մանաւանդ թէ այնու ուղղակի ճշմարիտ եւ անկախ զարգացում մ'ունեցեր էր։ Աստի յունական դիցարանութեան մասին ինքնին յառաջ կուգան հետեւանքներն։

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Բ

ԱԿՆԱՐԳ ՄԸ ԳԵՂԵՑԿԻՆ ԱԶԻԵՆՈՒԹԻԱՆ ՎԲՑ

Նիւթական եւ բարոյական ազդեցութիւն զեղեցիկիմ. — Դաւթիմ քմարը. — Ե՛րբ այդ յուզում աւելի է. — Զառամցամբ (hallucination). հաւաքական տպաւորութիւնք. — Ժառամզական եւ հօրեմական (սէնզիւս) անտաճիմ երևոյթք. — Մամկայլոմբը. Միւրպամմերը, Բեթերը ևմ. — Տարասնոած կամ վատթարացած ցեղեր, լոմպոզայի այս մասին ուսումնասիրութիւնք հոգեբանական հեղախօսութեամբ վրայ. — Գեղեցկագիտութեամբ հոգեծանական արդիւնքմ, Տղայք և Բամիլը. — Ազդեցութիւն զգայարանածիմներու և զօրութիւնածիմներու. — Մամթեկացաց, Ձէօրիք, Գէսէոս, Հայտմ, Մօցարդ, Զիմարօզա, Բայիզիէլլօ, և այլք. — Բարոյական ազդեցութիւնք. — Նախմական միւթի մ'առատութիւնք. — Վիեմայիմ մէջ պարը, Փլորեմտիա՝ Զարտարպետութիւնք, Նէապոլիմ՝ Երաժշտութիւնք, ևմ. — Մեծ մարդու մը յարուցած երևելի ամօմաւորութիւնք. Զարալլիոյ, Լաֆոնդիմ, Կոմոյ. — Մեր մերքիմ խառնուածքիմ ազդեցութիւնք. Գալզաք, Կօթիէ՝ Լամարթիմ. Բոսիմ. — Տարեթի ազդեցութիւնք. Տարիմ. — Կարեւորութիւն հոգեբանական ուսումնասիրութեամբ զեղեցիկիմ.

Վ. Եթէ գեղեցկագիտական յուզմանց արդիւնքն տալի ընդհանուր կերպով նկատենք՝ հորօքինակ երևոյթներ պիտի նշմարենք, որոնք անբացատրելի վերաբերութիւններ անին մեր ներքնազոյն ևսին հետ։ Ազգարե կ'նշակու մեկնելու է ոչ միայն վըշտաց՝ այլ և ցուաց կամ տեղանաց մեռացոնք, կամ ջղացաւ և ոգեհաշէ խանգարեալ մտաւորական հաստատութիւններ վերադարձութիւնը երգող կամ նուագաց կամ ընկերցման շնորհիւ, ի՞նչ կը զգար Սաուդ Դաւթին քնարէն։ Ի՞նչ է գեղեցիկ տեսարաններուն և սիրելի անձանց տեսքին ներդրածութիւնը մայր ըլլալու կոչուած կնոջ վերայ։ Ի՞նչ է գեղեցիկին ցոլացումը զայն վայելողներուն զէմքին վրայ։ Ի՞նչ բանի վերագրելու է ոչ միայն վայրենեաց առ դեղեցիկն ձկտումը՝ այլ և քաղաքակիրթ մարդուն արդուգարդի ճաշակը և քնքուռ սեռին պնտասիրութիւնը։

2. Ինչպէս թուծակը կամ կապիկը կրաւորապէս կը կրկնեն՝ զբթէ յանգէս իրենց լսած ձայներն կամ տեսած շարժումները՝ այնպէս կրքով յուզուած անձի մ'առջև մենք ալ կը յուզուինք, և այդ յուզումն այնչափ աւելի բուռն է՝ որչափ անձն տալի միախառն, աւելի մանկական, աւելի սկզբնական է։ Եւ ո՞չ ապաքէն ընտիր նուագերդի մ'առջև կլխով՝ ոտքով՝ և երբեմն հեծիւնով՝ ներքին զրդմանէ մը մղուած՝ յաճախ երգին կը գուգակցինք։

Ինչպէս զգայարանական թելադրութիւնները՝ ինչպէս զգայարանական պատրանք՝ գերբնական զառանցանքն ալ տարափոխիկ կը տեսնենք։ Ուրիշ հատասցեալներուն նիւթական մերձատրութիւնը, անոնց հաւաքական ոգիէն հոսող հոգեկան շունչը, համախոս մարմինի բաբախումը և շնչառութիւնը, միմուկն ու արտուղը՝ զմեզ կը զգրլանին, կը յաղթահարեն, կ'ընկճեն, հակառակ մեր պիմարութեան՝ մեզ ընել կու տան ալլոց բրածն, կը բռնադատեն զմեզ մասնակցելու այնպիսի գերի մը կատարման՝ որ պիտի նպաստէ ալլոց ալ նոյն զատանցանք վարակուելու՝ թէ և մեր ներքին համոզման չեն համապատասխաներ։ Այսպիսի հաւա-

քական տպաւորութեանց տալի ընդարձակ օրինակները կ'ընծայեն մեզ ժամանակ ժամանակ ազդի մը վերայ անպիմադրելի կերպով տիրացող անզուսպ կիրք կրօնից՝ հայրենեաց՝ ազատամտութեան՝ տիրապետութեան՝ անապաշտութեան՝ յանգնութեան, և այլն և այլն։

3. Այս հանրական ազդեցութեանց վրայ տեղեցնելու է անհատին կամ ցեղին նկատմամբ ստացեալ արուեստագիտական յարմարութեանց ուղղակի ժառանգական երևոյթներն՝ և ամենէն հիմաւորց նախնեացմէ հօրենական փոխանցութեան (transmission) արտածին երևոյթները։ Ազգարե մէկ կողմէն կը տեսնենք Սանկալլօներու ընտանիք՝ աւանքն ալ հռչակաւոր ճարտարապետներ։ Միւրապօներն ու Բեթերը՝ ճեզ կորովախառն ճարտարաբանք։ Բիզաննիները՝ ֆարաչիտները՝ վանկիքներն, ևն ևն՝ ամենն ալ մեծաշունչ նկարիչք։ Եւ ընդհանրապէս՝ լուսապայծառ քաղաքակրթութեան մը ծոցը՝ կը պատահէր անհատի մը կամ ամբողջ ընտանիքի մը որ տարասեռած է (dégénére) բարուններուն պէս մորթը կը կտէ կամ կը շակամի հրէշաւոր յղացմանց, քարայրաբնակաց արժանի գծագրութեանց, անճոռնի ձառագէմ կերպարանքներու՝ զազանային կաղկանձմանց ետեւէն՝ նման յուզոյն վայրենեաց կամ նախապատմական ժողովրդոց։ Բանտերուն՝ անկեղանոցներուն՝ յիմարանոցներուն՝ վատթարացած արտամոյներու յատկացեալ օթեաններուն մէջ՝ Լամպրօզ բաւական նիւթ գտած է գեղեցկագիտական և հոգեբանական ճշմարիտ հնէաբանութիւն (paléontologie) մը հեղինակելու, բանաստեղծութիւն մը, նկարչութիւն մը, ստեղծականութիւն (plastique) մը որ ահաբեկիչ ճշգրտութեամբ մը կը վերարտադրեն մեր արուեստից ամենէն միջին սկզբնատրութիւնները, խժոժութեան և պոստնկափօսութեան, անապաժութեան և ապա՝ շուքեան, խորհրդականութեան (mysticisme) և շնականութեան (cynisme) խառնուրդ մը որ դարերէ յետոյ մեր հնազոյն նախնեաց ամբողջ ոգին կը մերկանան մեր առջև։

4. Նոյն օրէնքը նման արդեամբք կը տեսնուի նաև հոգեծնական գեղեցկագիտա-

թեան՝ մէջ : Մէն մի անհատ կատարեալ
քաղ մ'է ամբողջ մարդութեան : Դիտեցէք
երախաներն իրենց խաղերուն և զրոյցներուն
մէջ . Լինտոնէն ի Բէքին , Կ . Պոլէն ի
Մատրիտ , Հոուլմէն ի Բէթթրոպուրի՝ դի-
տեցէք տղայոց փառաբանութիւնները . ամենուն
այ հետեակն և անգոր ճգանց նպատակն է
միայն մարդը , և նախ մարդը միայն գլխով
ու արունքներով՝ որ հետզհետէ աւելի կը
ձեւակերպի : Եւտոյ կու գան ընտանի կեն-
դանիներ , սայլեր և նաւակներ , և դռն ու-
րեք լեռներ , դետեր՝ ծով ու զիւղանկար :
Տղայք՝ ռաժիկը՝ վաղեմի ժողովուրդը՝ մեզ
չափ ուժգին չեն դարձնուիւնք , և հե-
տեաւոր իրենց պատաղութեանց մէջ այն
միշտ աննշան երկրորդական զեր մը կը
կատարէ :

5 . Դիտեցէք նաեւ որ շատ անգամ երկ-
նոյ — տեսչոյ կարողութիւնները կը շեշտին
և կը քարեփոխին արտաքին և ներքին զգա-
յարձակներով և գորութեանս ձեռնարկով : Ար-
տալիչ խանդով կատարելապէս համակուելու
համար իսկապէս — քաղաք ունէր ուսիցիով բա-
ւոյնիկն արքանայու . Մոնթեկապաց կը խա-
տուկի թէ իւր գեղեցկագոյն էջերուն մէկ
քնին խահուէին կը պարտի . Յիւտի կը
դուռտէ քրտնիկն ազդեցութիւնը մտտե-
նազդութեան վրայ , Պէրսէոս չամշար որո-
վայնը հռչակելու « Վարժապետ արուեստի և
պարգիւի հանճարոյ » . Հայտն կը ներշնչ-
չուէր մտաւնայն մէկ ստաւար ազամանդին
վերայ աչքը յառելով , Կլիւք՝ չեմ արեւուն
բաքնալով . Մօցարդ՝ եռանդազին գեղախաղ
խաղալով . Չիմարզա պէտք ունէր աշխոյժ
բաւեցութիւն մը լսելու և անոր մանակ-
յելուն՝ ինչպէս այլք կարօտ են լուսութեան և
բաւանմունքին . Բայեղիէլլայ անկողնին ըն-
կողմանած կը շարադրէր . Շիլլէր օտքերը պաղ
լրոյ մէջ կը դնէր . Պոսիւս գլուխը ծանր
մաշտակէ գտակով մը կը ծածկէր . Մտքիւս
վէլլօ իւր ամենիւն ճոխ հանդերձները կը
զգենուր և Պիւֆօն տանթեզազալ թեգանիկ-
ները կ'անցընէր :

6 . Բարոյականի նկատմամբ ալ նոյնպիսի
ազդեցութիւններ կ'աւանանս յաճախ մեր վրայ
նախանձը՝ զայրոյթը՝ աստելութիւնը սէրը՝ և

երբեմն արհաւիրք տնկամ : Երբեմն հռչակա-
ւոր վարպետի մը գալուստը , յաջող զարդոյ
մը հաստատութիւնը կամ նախնական նիւ-
թոյ մ' առատութիւնը գեղարուեստի մը
զարգացման անդիմադրելի մղում մը կու տան :
Վիեննայի մէջ պարբ . Փորթնոսիա ճարտա-
բաւեստութիւնը , Նէապոլիս՝ երաժշտութիւն-
քը օգի մէջ են անշոշափելի շամանդաղնե-
րուն պէս : Ֆաէնցա բնագաւառ եղած է
Majoliqueներուն , Մէլլը յախճապակիներ-
ուն , Լեմօժ՝ կիտաւածանկարներուն : Դիտե-
ցէք պատմութեան մէջ մեծ մարդու մը շուրջը
ծնած և իբրեւ անոր ոգւով լցուած նշանա-
ւոր մարդկացի խումբը՝ ինչպէս են Պերնիկսի
և Լեոն ժէ դարբեր : Միւսիկներ ի հոգեկան
ինամութիւնները՝ իրարու ազդելով՝ կ'արթն-
նան թագուն հանճարները՝ ինչպէս արեւո
ճառագայլմներէն ի կեանս կոչուած կորովի
սերմանքը :

7 . Շատ անգամ ամենիւն հզոր հանճար-
ները որդիլի մը պէտք ունեցած են դուռ
ցաթիկելու համար : Քարաչիլոյի « Ս . Պօ-
ղոսէն » կը սկսի Կուրքենոյի հզոր արուես-
տը . զայն տեսած օրէն իւր հանճարին մէջ
լայր ծագեցաւ և իւր ապագայն որդուե-
ցաւ . Լաֆօնգեն իւր կոչում զգաց Մալերպի
քերթուածներն արաստանի լսելով . և Սօ-
ցարդի « Don Juan »-ը պատանեակ կու-
նայի համար այնպիսի յայտնութիւն մ'է .
դառ որ ծերութեան մէջն ալ ապակին կը
մեծաբեր զայն իբրեւ իւր մտածութեան « *Nem-
men praesens* »-ը :

Վերջապէս մինչդեռ մեր ներքին կազ-
մուածքի որպիսութիւնը կրնայ հիմնովին ե-
զանակաւորել մեր գեղեցկագիտական զգաց-
մունքն ու դատողութիւնները , և նոյն իսկ
մեր առած սնունդը տարբեր տարմալու-
թեանց մէջ կը դնէ մեր շղերն և ըզբը ,
մինչդեռ առային մը շղայինէն տարբեր ա-
խորժակներ ունի , ինչպէս արիւնային մը՝
մաղձառէ մը , որով գեղեցկի այս ինչ կամ
այն արտայայտութեան առջեւ կրնան ունեց
ծայրայեղ յուզուիլ՝ այլք անտարբեր մնալ՝
ինչպէս Պալզաք՝ Կոթիէ՝ Լամարքին՝ Հիւփօ-
նատաղերն էին երաժշտութեան , և Բափնիի
փարթամ ապարանքը թանկապէն և անճա-

շակ չնշոտեաց կոյս մ'էր, նոյնպէս ժամա-
նակն ալ կրնայ մեր ճաշակն այլայլել կամ
փոփոխել, այնպէս որ Տարվին կը խոստո-
վանի ցաւով թէ ալևոյթն իրեն անուարբեր
կ'հրեցընէ նոյն խկ իւր նախամեծար Շէյ-
քսրէրը և հազիւ երիտասարդութեան անորժը
կը զգայ վիպասանութեանց ընթերցմամբ:

Գ Լ Ո Ւ Ս Գ

ԳԵՂԵՑԿԻՆ ԲԱՏԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բացատրութեամբ գեղեցիկը. — Թէ ի՞նչ է Յմա-
նութիւնը գեղեցիկագիտօրէժ. — Նմանութեամբ գե-
ղեցիկը. — Տակիտոս. — Շէյքսպիր. — Իտէալ
գեղեցիկը. — Ամոսիսմոնիայն կամ Բարոյական
գեղեցիկը. — Բուիզուսի մացառը:

1. Արտադրութիւն մը՝ որպէս զի գեղեց-
կագիտական տպաւորութիւն մը գործէ
մեր վրայ՝ պէտք է որ բան մը ըսէ մեզ,
բացատրութիւն մ'ունենայ: « Երբոր հրա-
շակերտի մ'առնէ գաղութնք, կ'ըսէ մեծա-
նուն իմաստաւէր մը, պէտք է թողունք որ
նախ այն մեզ խօսին »:

Օրինակով մը մեր միտքը լուսաբանենք:
Ահաւասիկ մեր առջև Միքէլ Անճէլօյի Մով-
սէսը. անոր տեսքը զմեզ կը հիացնէ: Կա-
րելի է արդեօք մեզ վերլուծել մեր զգացած
զարմանքը և տեսնել թէ ի՞նչ տարբեր է կը
բաղկանայ:

2. Անտարակոյս առաջին ակնարկ մը
նետեսնուս այդ հոյակապ հրաշակերտին վե-
րայ՝ անմահ օրէնդարին կենդանի կերպա-
րանքն այդ տալանորութիւնը կը գործէ մեր
վրայ՝ ինչ որ պիտի գործէր Մարգարէին
տեսքը: Փետա՛հոտ ալիքը, արթա՛փանց նա-
յուածքը, կարշնեղ մարմինը, այն կեանքը
գոր մարմարիոնին մէջ կը վազցնէ հեղինա-
կի հզօր շունչը՝ կը կազմեն բացատրու-
թեան գեղեցիկը: Կը հասկընամ սխրացեալ
հեղինակին բացազանութիւնն իւր աւարտած
հրաշակերտին առջև՝ երբ մուրճի հարուած
մը տալով ծնկին՝ կ'աղաղակէ. « հիմա
խօսէ »:

Յ. Բայց այդ անդրին մեզ համար ուրիշ
արտայայտութիւն մ'ալ ունի այն է նմա-
նաբեան գեղեցիկը: Այդ արձանը մ' և է
վսեմ կերպարանքի մը ներկայացումը չէ.
Մովսիսի վրայ մեր կազմած գաղափարը հոգ
իւր լիովին գոհացումը կը զսնէ: Եթէ ճար-
տարն իւր արձանին տուած ըլլար՝ զոր օրի-
նակ՝ ճգնակեցի մը համետն համակամութիւ-
նը, կամ Ս. Փրանկիսկոսի մը մանկական
հրեշտակային յափշտակութիւնը, կամ Ver-
rocchioի Անիբաղին աղեկէզ և խորամանկ
հեռահայեցութիւնը, հաճոյք մը պակաս պի-
տի ունենայինք. գործը թերի պիտի մնար.
կրնար գեղեցիկ արձան մ'ըլլալ՝ բայց ոչ
Մովսիսիւն:

Դիտելու է ասկայն թէ այս նմանութիւնը
բնաւ յարաբերութիւն չունի նիւթական նըս-
մանութեան հետ որ արուեստի մասին եր-
կորդական բան մ'է, ապա թէ ոչ նկար-
չութեան կատարելագոյնը լուսանկարը պէտք
էր ըլլար: Մեր զարմանքն ու զրուստիքը
շուայլելու համար հեղինակին, իրմէ կը պա-
հանջենք որ այդ մեծ անձնաւորութիւնը
ներկայացնէ մեզ այն մեծութեամբ որով կը
սիրէ նա ժամանակաց վերայ. և եթէ եր-
բէք այդ աստուածաշունչ մարգարէին կկը-
պարանքին իրօք չէր համապատասխաներ իւր
հոգւոյն մեծութեան՝ հիմայ որ զարուց մէջ
խորատոյգ թաղուած է իւր հոգեղէն մասը՝
գոհ ենք որ նիւթը մեզ իւր հոգին ներկա-
յացնէ. մեզ համար այդ պատկերը հոգւոյ մը
նշանակն է. քարը հոգ միջոց մ'է մեծ անձ
նաւորութիւնը մը երևութացնելու՝ ինչպէս
յօգաւոր ձայնն իմանալի աշխարհներ ներ-
կայացնելու: Կրնանք Buonarrotiին երեւա-
կայել քիթը շախմատեան, Նաբոլէոն մը կար-
ծահասակ, Պայրըն մը կաղ, Բաքալ մը
հաշմանդամ. այդ երկրորդական զէպքերուն
վրայ չէ մեր բնուած գեղեցիկութիւնը. բայց
կ'ուզենք որ անոնց ներկայացուած կերպա-
րանքը արձկէ այն վառվռուն լոյսը՝ որոյ ճա-
ռագայթները կը թափանցեն աննուազ՝ յա-
ւիտեականութեան մէջ:

Անտարակոյս մեզ աւելի մերձաւոր ժամա-
նակաց երևելի մարդիկներուն կենդանագրին
մէջ նմանութիւնը կը բնտուռի: Բայց այդ

խիկ՝ դեղեցկագիտական մասին՝ երկրորդական նկատողութիւն մ'է։ Գեղեցկագիտութիւնը պիտի բաղձար նիւթական նմանութենէ աւելի՝ այնպիսի գծեր որ այդ անձնաւորութիւնը իւր ներքին հանգամանօք ազդու կերպով պատկերեն։ Նշոյն է նաեւ կրից նկարագրի մէջ։ Տակաւոր մը քանի մը տողի մէջ՝ և երբեմն մէկ ըստով՝ աւելի աչքի զարնող պատկեր մը կը նկարագրէ՝ քան ճռուածիստ պատմաբան մը շատ մը էջերու մէջ։ Ինչ փոյթ արգարե եթէ զոր օրինակ լէտի Մաքսիմի իւր ոճերը գործելէն վերջը՝ գտնուած է այն վիճակին մէջ՝ կամ արտաւանած է այն ճիշդը զոր Շէկսբիթ իւր բերանը կը դնէ։ Մեզ համար կը զարմանանք խղիճ խալթի այդ ամենաբուռն պատկերացման վերայ՝ որ մարդկային սրգարուութենէ ճողգայրեալ յանցաւորը՝ մասնաւորապէս կը ցուցնէ ներքին անհաշտ և անկաշտ պատուրի մը հարցութիւններ։ Կը զարմանանք հեղինակին հանճարին վրայ որ գիտցաւ՝ իրականութիւնն՝ իրականէն աւելի կենդանի տիպար մը քաշել և խզելով անոր խաբէական դիմակը՝ մերկ երևան հանել իւր հոգին անգուլթ տանիմանքներով։

4. Ուրեմն այդ մաստաւողծ Մովսէսը բարձր գաղափարի մը ներկայացումն է. որ և է պատկեր մը չէ. և զարձեալ Մովսէսին մը և է վիճակը չէ։ Մի և նոյն անձը միևնոյն արտայայտութիւնը չունի հրճուանաց կամ թաղման թեան մէջ, անարեկեալ կամ սրտախրախոյց, յուսակաւոր կամ յափշտակեալ։ Անձին վերայ նիւթական տարբերութիւն մը չիւյ՝ բայց որպիսի տարբերութիւնը բացաւորութեան մէջ։ Նիւթ մը ընտրել՝ զանել անոր վրայ այն կէտը որ անոր իբրեւ մասնաւոր յատկանիշն է և իւր էութեան տիրակալն պատճառը, թօթափել անիկ երկրորդական պարագաները, ամփոփել այդ քարեռնազոյն հանգամանքները բացատրելու ծառայող ընտրելագոյն միջոցները. այս է անախտեալ գեղեցկիւր։

5. Հիմա ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ համակրանաց չորրորդ և հզօրագոյն աղբիւրի մը վրայ։ Մեր միտքն զբօսնողը քաբէ զբօսածոյ մը չէ՝ այլ ոգեկան տեսիլ-

ներ յարուցանող կերպարանք մը։ Հոգ իմա նալի բան մը կը նկատենք որ զմեզ կը յանկուցանէ։ Այդ զգացումներու վիճակներ, այդ անպարտեղի հոգին որ բարձր նպատակի մը կը դիմէ ամէն խորնդօտ առաթուր կոխելով, այդ հանճարոյ յաղթանակը խզիմութեան վերայ, այդ անխախտ հասարակ դժգոյն մարտութեան յաղթանակին, այդ անպարտ պայքարը տարբերուն, թշնամիներուն և բարեկամներուն դէմ, այդ նայուածքը որ գոցեց երկինք խորութեան մէջ խորագոյց կը ճնտռէ մտահոգութեամբ իրեն առաջնորդելի լոյսը, միով բանիւ այնչափ կըրբու պատեւաբար մէկ սրտի մէջ կը կայանէ դեղեցկին վերջին և հզօրագոյն մէկ տեսակը, այն է Անտեսանեւոյն կամ Բարոյական գեղեցկիւր։

Հասկնալու համար անտեսանելոյն գեղեցկութեան ազդեցութիւնը՝ գիտեցէ՛ք՝ կողաչեմ որ քարի մը պատկերը չկրնար զմեզ յուզել։ Բոյս մը՝ որ կենդանի՝ աւելի կը ներգործէ մեր վրան։ Կենդանին՝ զգայուն և յիշող՝ աւելի մեծ տպաւորութիւն ունի մեր վրայ. բայց բացատրութեանց կատարելագոյնը մարդկային դէմքին վրայ կը գտնենք։ — Ահաւասիկ աներթ ծով մը, մըրկակոծ կամ հանդարտ. անոր սեպը կրնայ բարձր մտածութիւններ թելադրել մեզ, կրնայ մեր միտքը յափշտակել։ Բայց նկատեցէ՛ք մէջը նաւ մը որ կը չուէ պատասաւելի՝ անգնդահրեմ կամ կ'ոգորի փրփրակուտակ ալիքներուն դէմ, անմիջապէս մեր սիրտը կը յազուի մեր նըմանեաց յիշատակաւ. մեր մէջ համակրանք կ'արթնան և ճարտարին ձեռքն է զմեզ տարուբերել կրից ամենէն բուռն հոսանքներուն մէջ։

6. Իբարձեալ՝ նոյն իսկ հանրային կամ բուսական կամ անասնական կենաց ներկայացման մէջ՝ պատկերը չէ որ զմեզ կը յուզէ։ Բուրբոյսայէլի մացառը նշանակ մը կը դառնայ մեզ, փոշուռ ճամբու մը եղբորը անկուած հողմակոծ թփիկը՝ զմեզ մեղամաղձութեամբ կը առգորէ՝ որովհետեւ թշուառութեան դէմ ոգրող տնանկը կամ ո՛ր է և ստոր նման գաղափար մը անոր մէջ պատկերուած կը տեսնենք և մեր մայրին արամազրութեան համեմատ մեր կըրբեմով կ'զգես-

րեւոյ զայն, Հուսկ ուրեմն մեր սքանչւոցումը իւր լրութեան կը հասնի հեղինակին համար մեր զգացած հիացմամբ: Չնայելով շուրջ մը հանճարով ուրուագրեալ՝ հետեակ ոճով ներկայացուած Ատանիսի մը կերպարանքէն աւելի կ'ազդէ մեզ: Այդ սքանչւոցումը անտեսանելւոյն գեղեցկութեան տարրերէն մէկն է: Երազարեայի

ՔԱՆԱՏԱՅԻ ՈՍԿԵՀԱՆՔԱՅ ԳՏԵՈՒԻԼԸ

Ա.

Իհնժ շարժումը Խաղաղական Ուղիւնու սին սփանց վրայ

ԽԱՂԱԿԱՆ ԻՆ ափանց պատմութեանը մէջ ոչ երբեք անանկ սաստիկ շարժումներ մը առեղի ունեցած է ինչպէս ներկայ ժամանակս. այդ շարժումները պատճառողը՝ Քլոնտիքի աւազակոյտը են, յորս՝ վերընա՝ ոսկւոյ արտաբեր կարգի առատութիւն գտնուեց է. այնպիսի առատութիւն մը՝ որ մինչեւ հիմա գտնուածներուն մէջէն ասոնք ամենէն ճոխքն կը համարուին: Ասոնց տարածութեան չափը որչափ ըլլալը առ ժամա ծանօթ չէ. սակայն Քլոնտիքի, — յորում այս աւազակոյտը կը գտնուին, — ոսկերեք սահմանին մօտողական մակերեսովը գրեթէ 250,000 մղոն տարածութիւն ունի: Բոլոր այս ընդարձակութիւնը, կ'ըսեն, հաւասարապէս ոսկերեք է, եւ ամեն առաւելագոյն մէջ ոսկեխառն խրճեք կը գտնուին:

Եւ այս բոլոր ճոխութիւնը ահա Քլոնտիքի երկրին մէջ ամփոփուած է, Արաբիայի սահմանն ըլլալով 144 միլիօրէականին 75—100 մղոն զէպ արեւելեան կողմն: Ասոնց երկայնու համար շոգենաւը Արաբիայէն կ'ելլէ կ'երթայ Լին ջրանցքին զուխը, անկէ մարդ հարկ է ընթաց շարքի մը վրայէն անցնի երկայն մինչեւ Եւրոքոն գետին աղբիւրները, եւ անկէ՝ գետին միջէն՝ ճամբան շաւունակէ՝ վիկտորիա քաղաքէն մինչեւ Լին

ջրանցքին սկիզբը հեռաւորութիւնն է 1,034 մղոն: Լեւանց մէջէն ճամբուն երկայնութիւնն է 36 մղոն, եւ անկէ անդին՝ ջրանցքին մէջէն գնացող՝ ճամբուն երկայնութիւնն է 530 մղոն: Երգենաւ մը կայ որ ուղիւնստին մէջէն մինչեւ ջրանցքին սկիզբը կ'աւանդուի. անկէ մարդ Սպիտակ Անցքին (White Pass) մէջէն լեռները կ'անցնի՝ ճամբայ մը՝ որ Անգղիական Եւրոքոն ընկերութիւնը նոր բացած է: Դժարուն այս մասը երկու օր կը տեւէ: Լեւանց ճամբուն ամենէն բարձր կէտը 2,600 ոտը է: Բոլոր ճամբան ճիւղ կարելի է ընել: Չիլքուդ Անցքը (Chilkoot Pass) նոյն մերձակայք կը գտնուի, եւ մինչեւ հիմա ինքը ծառայած է իբր մի միայն ճամբայ: Սակայն քիչ մը զփութարին ճամբայ մին է եւ ձիերը միայն անոր մէկ մասը կրնան երթալ: Մարդ մ'որ Դանիշ լինը կը հասնի, հարկ է նաակ մը շինէ որպէս զի կարեւոր գետէն միայն ճանապարհորդել: Եւ Եւրոքոն գետին ստորնաջոյն ճիւղը հաւանքէն ետքը անկէ անպին ալ ճամբան վտանգաւոր չէ: Երգենաւը կրնան նաակակել այն գետին մէջէն մինչեւ Պէհրինի ծովը:

Դժարորդութիւնը չորսէն մինչեւ վեց շաբաթ կը տեւէ. սակայն նոր նոր թիւալարեանքով եւ թեթիւ նաակով կրնայ մարդ վեց շաբաթուան մէջ Լին ջրանցքէն Քլոնտիք երթալ ու գտնուի: Իսկեհանքերէն եկած լուրերը առասպելական ճոխութեանց աւետիս կու տան: Ոչ որ տեղեակ է թէ մինչեւ հիմա սրշափ ոսկի հանուած տարուած է անկէ: Եղան հանք փորողը որ այնպիսի ոսկի հանքին որչափ կրնային հետեւին ասեւել տանիլ. այլք ետեւ մնացին որովհետեւ այնքան ոսկի գտնը էին որչափ չէին կրնար հետեւին ասեւել տանիլ: Մարդ մը կ'ըսէ թէ խրճիթի մը մէջ չորս հատ հինգ-կաշոնաչափ՝ աւնթիներ տեսեր է, ոսկիի փոշիով եւ զուտ ոսկւոյ կտորներով լեցուն: Ուրիշ մը կ'ըսէ թէ աւազակոյտ մը տեսեր է որուն մէջ զուտ ոսկիի կտորները զայլախաղ քարերու պէս

1. Մէկ կաշոնաչափ հաւասար է 4 լեւորի եւ 54 հարկերորդի: